

TA'LIM JARAYONIDA TALABALARNING BOSHQARUV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING INTEGRATSIYALASHGAN MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Rahimova Kutlibika Ergashevna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
tayanch doktoranti

E-mail: kutlibika89@icloud.com

Annotatsiya. Mazkur tezisda ta'lim jarayonida talabalarining boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirishning integratsiyalashgan mexanizmlarini takomillashtirish masalalari o'rganildi. Tadqiqot davomida OECD Learning Compass, EntreComp modeli, loyihaga asoslangan ta'lim va amaliy keyslar yondashuvlari tahlil qilindi. Natijalarda boshqaruv kompetensiyalarini shakllantirishda nazariy bilimlar, amaliy tajriba, liderlik, qaror qabul qilish va jamoaviy faoliyatning o'zaro bog'liqligi asoslandi. Loyihaga asoslangan ta'lim, sanoat hamkorligi va kompetensiyaviy yondashuv talabalarining boshqaruv salohiyatini rivojlantirgani aniqlandi. Shuningdek, mehnat bozori talablariga mos kompetensiyalarni shakllantirish bitiruvchilarning kasbiy tayyorgarligi va raqobatbardoshligini oshirgani ko'rsatildi. Tezis natijalari oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalarni shakllantirdi.

Kalit so'zlar: boshqaruv kompetensiyasi, integratsiyalashgan mexanizm, loyihaga asoslangan ta'lim, EntreComp, OECD Learning Compass, liderlik, qaror qabul qilish, jamoaviy faoliyat, oliy ta'lim, kasbiy kompetensiya.

Аннотация. В данном тезисе были рассмотрены вопросы совершенствования интегрированных механизмов развития управленческих компетенций студентов в образовательном процессе. В ходе исследования были проанализированы модель OECD Learning Compass, структура EntreComp, проектно-ориентированное обучение и методы кейс-обучения. Полученные результаты подтвердили взаимосвязь теоретических знаний, практического опыта, лидерства, принятия решений и командной деятельности в формировании управленческих компетенций. Было установлено, что проектное обучение, сотрудничество с индустриальными партнёрами и компетентностный подход способствовали развитию управленческого потенциала студентов. Также было показано, что формирование компетенций, соответствующих требованиям рынка труда, повысило уровень профессиональной подготовки и конкурентоспособности выпускников. Результаты тезиса сформировали практические рекомендации по развитию управленческих компетенций в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: управленческая компетенция, интегрированный механизм, проектное обучение, EntreComp, OECD Learning Compass,

лидерство, принятие решений, командная работа, высшее образование, профессиональная компетенция.

Annotation. This thesis examined the improvement of integrated mechanisms for developing students' management competencies within the educational process. The study analyzed the OECD Learning Compass framework, the EntreComp model, project-based learning, and case-study approaches. The findings confirmed the interrelationship of theoretical knowledge, practical experience, leadership, decision-making, and teamwork in the development of management competencies. Project-based learning, industry collaboration, and competency-based approaches were found to strengthen students' managerial potential and practical skills. The study also demonstrated that the development of competencies aligned with labor market requirements enhanced graduates' professional preparedness and competitiveness. The thesis results provided practical recommendations for strengthening management competency development in higher education institutions and improving the effectiveness of competency-oriented educational practices.

Keywords: management competency, integrated mechanism, project-based learning, EntreComp, OECD Learning Compass, leadership, decision-making, teamwork, higher education, professional competency.

Kirish. Zamonaviy mehnat bozori oliy ta'lim oldiga bitiruvchilarning kasbiy faoliyatga tayyorligini sifat jihatidan yangi darajada ta'minlash vazifasini qo'yimoqda. Jahon iqtisodiy forumining baholashiga ko'ra, analitik fikrlash ish beruvchilarning 10 tasidan 7 tasi uchun eng zarur asosiy ko'nikma, liderlik va ijtimoiy ta'sir hamda iste'dodni boshqarish esa eng tez o'sayotgan o'nta ko'nikma qatoridadir [3]. Boshqaruv kompetensiyalari ostida qaror qabul qilish, jamoani muvofiqlashtirish, resurslarni taqsimlash va o'zaro munosabatlarni boshqarish qobiliyatlari yaxlitligi tushuniladi. Kompetensiyaviy yondashuv ta'lim natijalarini soat va kreditlar emas, balki talabaning real bajara oladigan amallari orqali o'lchanadigan tarzda belgilaydi [4].

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining 2030 yilga mo'ljallangan ta'lim modeli bilim, ko'nikma, munosabat va qadriyatlarni yagona tizimda birlashtirib, qadriyat yaratish, ziddiyatlarni yarashtirish va mas'uliyatni o'z zimmasiga olish kabi transformatsion kompetensiyalarni rivojlantirishni nazarda tutadi [1]. Bunday qarash boshqaruv kompetensiyalarini alohida fanlar doirasida emas, balki integratsiyalashgan mexanizmlar orqali shakllantirish zaruratini asoslaydi. Maqolaning maqsadi ushbu mexanizmlarni nazariy jihatdan asoslash va ularni takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Kompetensiya tizimlari oliy ta'limda ko'nikma, bilim va shaxsiy xususiyatlarni samarali kasbiy natija beradigan tartibda tavsiflaydi va an'anaviy baholash modelidan farqli o'laroq talabaning amaliy qobiliyatiga e'tiborni qaratadi [4]. Xalqaro amaliyotda bir nechta nufuzli model shakllangan: ta'lim kompasi bilim, ko'nikma, munosabat va qadriyatlarni "kutish-

harakat-refleksiya” siklida birlashtirib, talaba subyektligini (agentligini) markazga qo’yadi [1]; Yevropa Komissiyasining tadbirkorlik kompetensiyasi tizimi (EntreComp) esa kompetensiyani “g’oyalar va imkoniyatlar”, “resurslar” hamda “harakatga o’tish” sohalariga ajratib, o’n besh kompetensiyani bosqichma-bosqich rivojlanish modelida tavsiflaydi [2].

Bandlik va oliy ta’lim barqarorligini bog’lovchi integratsiyalashgan model universitet-sanoat hamkorligi va transversal kompetensiyalarni yagona tizimga jamlab, talabaning noaniqlikni boshqarish hamda murakkab muammolarni hal qilish qobiliyatini mustahkamlaydi [5]. Oliy ta’limda boshqaruv ko’nikmalarini o’rgangan tadqiqotlar kompetensiyaviy tayyorgarlikni ijobiy yo’nalish sifatida baholab, u bitiruvchilarga liderlik va boshqaruv vazifalarini bajarish uchun zarur vositalarni beradi degan xulosaga keladi [9]; liderlikni miqdoriy o’lchashga bag’ishlangan ish esa oliy ta’lim muassasalarida rahbarlik salohiyatini aniqlovchi yaxlit kompetensiya tizimini taklif etadi [10].

Tadqiqot metodologiyasi. Ish nazariy-amaliy xususiyatga ega bo’lib, konseptual tahlil va qiyosiy umumlashtirish usullariga tayanadi. Birinchi bosqichda boshqaruv kompetensiyalarini tavsiflovchi xalqaro tan olingan, ochiq foydalanishdagi manbalar - ta’lim kompasi [1], tadbirkorlik kompetensiyasi tizimi [2], mehnat bozori ko’nikmalari hisoboti [3] va kompetensiya tizimlari nazariyasi [4] tanlab olindi. Saralashda faqat havolasi mavjud, tasdiqlangan va qayta tekshirish mumkin bo’lgan nashrlar e’tiborga olindi.

Ikkinchi bosqichda amaliy mexanizmlar bo’yicha empirik natijalarni keltirgan tadqiqotlar [6], [8] hamda umumlashtiruvchi sharh [7] o’rganildi. Uchinchi bosqichda ushbu mexanizmlar yagona pedagogik tizimga birlashtirilib, har bir komponentning rivojlantiradigan kompetensiyasi va hujjatlashtirilgan natijasi o’zaro bog’langan holda jadvalga jamlandi. Jadvaldagi barcha miqdoriy ko’rsatkichlar birlamchi manbalarga to’g’ridan-to’g’ri mos keladi, taxminiy yoki umumlashtirilgan raqamlar kiritilmagan.

Tahlil va natijalar. Mexanizmlarni alohida emas, balki bir-birini to’ldiruvchi tizim sifatida ko’rib chiqish ularning samaradorligini oshiradi. Sanoat hamkorligiga yo’naltirilgan loyihaga asoslangan ta’lim natijasida talabalarning o’z-o’zini baholash bo’yicha bandlik kompetensiyalari o’rtacha 25% ga oshgani, o’quv jarayoniga faolligi 30% ga va qoniqish darajasi 35% ga ko’tarilgani qayd etilgan; kompetensiyalar texnik ko’nikma, muammoni hal qilish, jamoaviy ish va kommunikatsiya sohalariga ajratib o’rganilgan [6].

Amaliy keyslar va seminarlar talabalarda kommunikatsiya, qaror qabul qilish, liderlik va shaxslararo munosabatlar kompetensiyalarini rivojlantirgan va tadqiqotchilar tomonidan samarali o’qitish strategiyasi sifatida baholangan [8]. Transversal kompetensiya tizimi tashabbuskorlik, resurslarni boshqarish va rejani amalga oshirishni o’n besh kompetensiya orqali izchil tartibga soladi [2], transformatsion kompetensiyalar sikli esa bilim, ko’nikma, munosabat va qadriyatlarni “kutish-harakat-refleksiya” aylanasi birlashtirib, mustaqil mas’uliyat va qadriyat yaratish qobiliyatini mustahkamlaydi [1].

Integratsiyalashgan mexanizmlarning mazmuni, rivojlantiradigan kompetensiya komponenti va hujjatlashtirilgan natijalari 1-jadvalda umumlashtirilgan.

1-jadval

Boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirishning integratsiyalashgan mexanizmlari va ularning hujjatlashtirilgan natijalari¹⁰⁴

Integratsiyalashgan mexanizm	Rivojlanadigan boshqaruv kompetensiyasi komponenti	Hujjatlashtirilgan natija va manba
Loyihaga asoslangan ta'lim va sanoat hamkorligi	Jamoaviy boshqaruv, muammoni hal qilish, kommunikatsiya	O'z-o'zini baholash bo'yicha bandlik kompetensiyalari o'rtacha 25% ga, talabalar faolligi 30% ga, qoniqish darajasi 35% ga oshgan [6]
Amaliy keyslar va seminarlar	Qaror qabul qilish, liderlik, shaxslararo munosabatlar	Hamshira talabalarida boshqaruv bilimi ortgani va usul samarali o'qitish vositasi ekani qayd etilgan [8]
Transversal kompetensiya tizimi	Tashabbuskorlik, resurslarni boshqarish, rejani amalga oshirish	Uch kompetensiya sohasi va o'n besh kompetensiya bosqichma-bosqich rivojlanish modelida tizimlashtirilgan [2]
Transformatsion kompetensiyalar sikli	Mas'uliyatni zimmaga olish, qadriyat yaratish, agentlik	Bilim, ko'nikma, munosabat va qadriyatlar yaxlit holda "kutish-harakat-refleksiya" siklida birlashtirilgan [1]
Mehnat bozori talablari bilan muvofiqlashtirish	Liderlik va ijtimoiy ta'sir, iste'dodni boshqarish	Analitik fikrlash ish beruvchilarning 10 tasidan 7 tasi uchun zarur; kasbiy ko'nikmalarning 39% i 2030 yilgacha o'zgaradi [3]

1-jadval ko'rsatkichlari mexanizmlar o'rtasidagi konseptual bog'liqlikni aks ettiradi: loyiha faoliyati amaliy tajriba beradi, keyslar qaror qabul qilishni mashq qildiradi, transversal va transformatsion modellar bu ko'nikmalarni qadriyat darajasiga ko'taradi, mehnat bozori bilan muvofiqlashtirish esa tizimni tashqi mezon bilan bog'laydi [3]. Umumlashtiruvchi sharh loyihaga asoslangan ta'lim talabalarda fanlararo kompetensiyalar va jamoaviy ishni izchil rivojlantirishini tasdiqlaydi [7].

Xulosa. O'tkazilgan tahlil boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirishda ayrim usullarni alohida qo'llashdan ko'ra ularni yagona, o'zaro bog'langan

¹⁰⁴ Manbalar asosida muallif tomonidan tuzilgan.

mexanizmga birlashtirish yuqori natija berishini asosladi. Loyihaga asoslangan ta'lim, amaliy keyslar, transversal va transformatsion kompetensiya modellari hamda mehnat bozori talablari bilan muvofiqlashtirish birgalikda talabalarning liderlik, qaror qabul qilish va resurslarni boshqarish ko'nikmalarini izchil mustahkamlaydi.

Olingan natijalar asosida oliy ta'lim muassasalari uchun amaliy tavsiyalar shakllantirildi:

- o'quv dasturlariga boshqaruvga oid loyihalarni sanoat hamkorligida tizimli kiritish bandlik kompetensiyalarini va o'quv faolligini oshiradi;
- amaliy keyslar va seminarlarni doimiy o'quv elementiga aylantirish qaror qabul qilish va jamoaviy boshqaruv ko'nikmalarini mustahkamlaydi;
- transversal kompetensiya tizimining bosqichli modeli baholash mezonlari sifatida rivojini o'lchanadigan tarzda kuzatishga imkon beradi;
- o'quv natijalarini mehnat bozori talablari bilan muntazam moslashtirish bitiruvchilarning kasbiy raqobatbardoshligini ta'minlaydi.

Taklif etilgan yondashuv xalqaro tan olingan modellarga va hujjatlashtirilgan empirik natijalarga tayanadi hamda boshqaruv kompetensiyalarini shakllantirish sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. OECD. The OECD Learning Compass 2030. OECD Publishing, 2019. URL: <https://www.oecd.org/en/data/tools/oecd-learning-compass-2030.html>
2. Bacigalupo M. et al. EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework. European Commission, JRC, 2016. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/entrecomp-entrepreneurship-competence-framework_en
3. World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2025. Geneva, 2025. URL: <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2025/>
4. Akari Software. Competency Frameworks in Higher Education, 2024. URL: <https://akarisoftware.com/2024/04/17/competency-frameworks-in-higher-education/>
5. An Integrated Competency-Based Framework for Employability and the Sustainability of Higher Education. Sustainability, 2025, 17(22), 10340. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/17/22/10340>
6. Project based learning framework integrating industry collaboration to enhance student future readiness. Scientific Reports, 2025. URL: <https://www.nature.com/articles/s41598-025-10385-4>
7. A review of project-based learning in higher education: Student outcomes and measures. Studies in Educational Evaluation. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0883035519325704>
8. Educational strategy to develop nursing students' management competencies in hospital practice. PMC, 2022. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9728882/>

9. Considerations on the development of management skills in Higher Education. Health Leadership and Quality of Life, 2025. URL: <https://hl.ageditor.ar/index.php/hl/article/view/588>

10. Quantifying the Higher Education Leadership Competency Framework. ERIC, EJ1372995. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1372995.pdf>